

1

PAMÁTNÍK JANA PALACHA

JAN PALACH MEMORIAL

Miroslav Cikán, Pavla Melková

V centru Všetat byl v minulém roce otevřen nový Památník Jana Palacha. Tvoří jej rodný dům Jana Palacha proměněný ve výtvarný objekt, novostavba pavilonu historické expozice a kontemplační zahrada. Záměr architekta vytvořit kontrast mezi původním obydlím Jana Palacha a pavilonem stálé expozice zdůrazňuje použití pohledového betonu, z něhož byl monolit pavilonu postaven. Památník je nominován na evropskou cenu Mies van der Rohe 2021.

A new Jan Palach Memorial was opened to the public in the center of Všetaty last year. It consists of the birth house of Jan Palach transformed into a work of art, a new pavilion of historical exhibition, and a contemplation garden. The architect's intention to create a contrast between the original residence of Jan Palach and the pavilion of the permanent exhibition emphasizes the use of exposed concrete, from which the monolith of the pavilion was built. The memorial was nominated for the European Mies van der Rohe Award 2021.

Investor	Národní muzeum
Návrh a generální projektant	MCA atelier, s. r. o. Miroslav Cikán, Pavla Melková
Spolupráce	Vojtěch Ertl, Pavel Košťálek, Tereza Melková
Statika	Interstat, s. r. o. Karel Peleška
Generální dodavatel stavby	Stavební firma Slivoň, s. r. o.
Zámečnické práce, hrana	Rostislav Kalčík, Všetaty
Dodavatel betonu	ZAPA beton, a. s., betonárna Neratovice
Veřejná architektonická soutěž	2015
Projekt	2016–2017
Realizace / dokončení	2019 / 2020
Celkové náklady	18 milionů Kč

Národní muzeum vypsal v roce 2015 umělecko-architektonickou soutěž na přeměnu vesnického domku s malou zahradou, rodného domu Jana Palacha. Její vítězové Miroslav Cikán a Pavla Melková z MCA atelieru navrhli nadčasový projekt, který vnímá Palachovo sebeupálení jako klín, který rozdělil společnost a hluboce zasáhl osudy celé rodiny. Současně ale projekt otevírá Palachův odkaz široké veřejnosti a vytváří z něj věc veřejnou. Hlavním úkolem bylo zachytit

a interpretovat Palachův hrdinský skutek, jeho vliv na osudy společnosti a samotné rodiny, citlivě včlenit památník do prostoru Všetat a v neposlední řadě si poradit s komplikovaným prostorem domu, kde Jan Palach strávil své dětství a mládí.

Součástí Památníku Jana Palacha je také nově postavená historická expozice, která přibližuje především Janův životní příběh a jeho protest, kterým chtěl 16. ledna 1969 vyburcovat veřejnost z rezignace, do níž upadala necelých pět měsíců po srpnové okupaci. V expozici jsou k vidění jak autentické předměty, tak interaktivní obrazovky, které zprostředkovávají návštěvníkům dobové obrazové a zvukové záznamy. Díky tomu návštěvníci poznají nejen rodinné prostředí, ve kterém Jan Palach vyrůstal, ale rovněž jeho další životní osudy až do ledna 1969. Expozice zachycuje i reakce společnosti a státní moci na Palachův čin nejen v roce 1969, ale také v následujícím období tzv. normalizace a rovněž po roce 1989. Důležitou součástí expozice je i projekce dokumentu o Janu Palachovi, který speciálně pro tento účel natočila režisérka Olga Sommerová. [1]

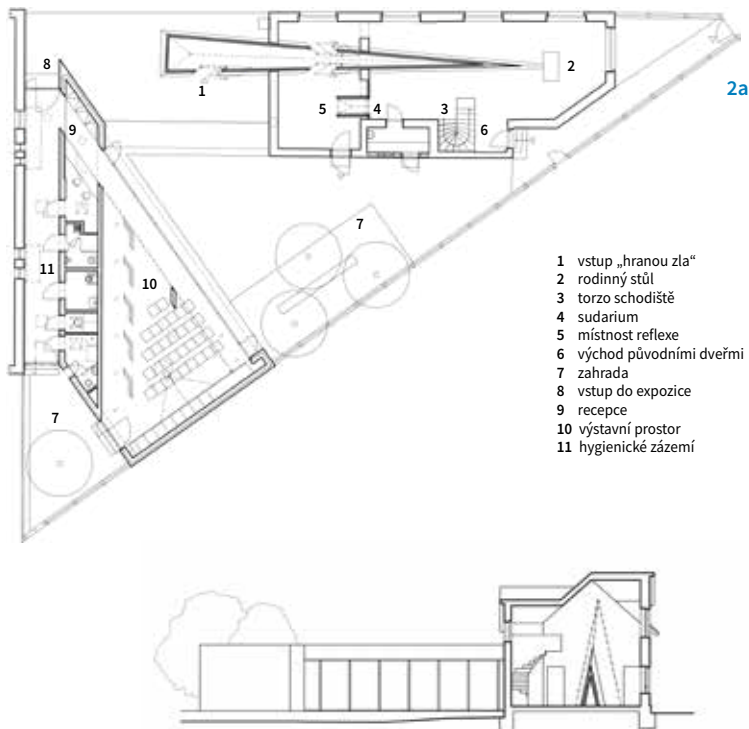
Idea projektu

Smyslem památníku je předat poselství Palachovy oběti. Její význam spočíval v zasažení lidí. Stejně tak je cílem památníku kromě informování i zasažení návštěvníka. Přes vnímání, prožití, procítění a pochopení.

Památník je symbolem situace, kdy do života země zasáhla hrana zla a s ní výzva. Zdůrazňuje význam činu spočívající ve vyslyšení dějinné výzvy jednotlivcem a vyzdvihuje tak v univerzální rovině platnost Palachova činu i pro současnost. Odkazuje nás k naslouchání výzvám dneška a osobní reakci na ně.

Návštěvník prochází skrze symboly, které jsou vloženy do architektonické a výtvarné vrstvy.

Ostří hrany zla proťalo dům zvenčí, rozvrátilo společnost, domov, rodinu, vnitřní svět člověka. Ale zároveň bylo silou hodnoty domova a oběti člověka zastaveno. Stůl, který zadržel klín zla, je poctou rodině a matce. Dům je vpádem hrany vyprázdňený. Zaslepená okna jsou rozhraním mezi osobním postojem a přístupem společnosti. Škvíry jsou sledovacími špehýrkami zvenčí i nadějí paprsku světla zevnitř. Torzo schodů vede k neexistujícímu Janovu pokoji. Dveře, kterými odešel v den oběti, jsou už navždy jen dveřmi odcházení. Pod

- 1 vstup „hranou zla“
- 2 rodinný stůl
- 3 torzo schodiště
- 4 sudarium
- 5 místnost reflexe
- 6 výhled původními dveřmi
- 7 zahrada
- 8 vstup do expozice
- 9 recepcce
- 10 výstavní prostor
- 11 hygienické zázemí

vlažkou procházíme, stejně jako pod ní ležel Jan. Místnost reflexe je prostorem pro uměleckou odpověď na výzvu od současných umělců, formou obměňované výstavy jednoho díla.

Charakter památníku, kde je nositelem významového odkazu prostor architektury sám o sobě, je příkladem její komunikační schopnosti.

Popis projektu

Památník se nachází v centru Všetat a tvoří jej rodný dům Jana Palacha proměněný ve výtvarný objekt, novostavba pavilonu historické expozice a kontemplační zahrada se vstupním prostranstvím. Místo je pojato jako jeden objekt – celek, v němž všechny části významově i prostorově spolupůsobí a každá vytváří komplementární část poselství památníku. Rodný dům byl výtvarnou a architektonickou intervencí proměněn v symbolický objekt, který předává poselství jazykem architektury samotné. Do zahrady vestavěná novostavba historické expozice přidává k symbolické rovině vrstvu informační. Zahrada prostorově a významově spojuje oba objekty a vytváří místo pro zpracování obou rovin prožitků. Do ulice přechází ve veřejné prostranství, které je významovým gestem současnosti – dříve uzavřená situace se nyní stává místem veřejným, zvoucím.

1 Památník je symbolem situace, kdy do života země zasáhla hrana zla a s ní výzva 2 a) Půdorys, b) řez 3 V rodném domě je umístěna posmrtná Palachova maska, kterou sňal Olbram Zoubek

1 The monument is a symbol of a situation in which the life of the country was struck by the blade of evil and of the challenge it brought
2 a) Layout, b) cross-section
3 The posthumous Palach mask, which was taken by Olbram Zoubek, is located in the birthplace

3

Rodný dům

Protože byl původní rodný dům z 30. let přestavěn a nedochovaly se žádné autentické prvky z Janova života, forma památníku je abstraktní a symbolická, významy jsou promyšleně provázány s použitým technickým řešením jak rodinného domu, tak pavilonu.

Přestavba rodného domu spočívala ve vyprázdnění prostoru domu a vybudování nové konstrukce krovu dle původní. Vlivem otevření dvou nosných stěn ocelovým klínem bylo nutné zesílit stěny původního objektu železobetonovým rámem lemujícím vstup a ztužujícími železobetonovými věnci. Dosavadní nevyhovující stav základů byl ze statického hlediska opraven a rozšířen dobetonováním.

Byla vytvořena „igloo“ větraná souvrství podlahy nad sníženým vlhkým terénem. Podlaha je pigmentovaná přebroušená mazanina stabilizovaná vosky. Prostor se otevřel do krovu, který byl obnoven v původním tvaru a výšce. Střecha je kryta původní restaurovanou pálenou krytinou.

Povrchy byly obnoveny do úrovně základního podkladního koštětem natíraného pačoku, užívaného jako podhoz pod vnitřní vápenné omítky. Do povrchu interiéru

se tak propsala násilná zaslepení bývalých prodejních portálů v 50. letech zrušené cukrárny, viditelná v rozdílné skladbě zdících materiálů realizovaných v emotivním nesouladu a hrubosti.

Nové subtilní symbolické schody do prostoru bývalého pokoje Jana Palacha v místě původních mají skrytou ocelovou pancéřovou konstrukci s navařeným výztužným tahokovem nahozeným světlou cementovou maltou.

Vnější omítky jsou tvrdé, hrubé, byly obnoveny v původní podobě ze stříkaného neprobarvovaného břízolitu ze základních materiálů bez zateplení, jako je tomu u domů v okolí.

Symbolická ocelová hrana, vetknutá do obnoveného domu, je z ocelových prvků tvořících konstrukční monoblok, jenž byl kompletován mimo stavbu a jako celek byl dopraven na místo a uložen do připravených pozic. Hrana je v exteriéru uzavřena ocelovými plechy typu Corten stejně jako pancéřová okna domu s věžeňskými ččkami. Izolační skladba je ve styku s exteriérem tvořena uzavřenou minerální vatou. Interiérové povrchy hrany jsou z brynýrované oceli stabilizované voskem.

4 Symbolická ocelová hrana byla dopravena a instalována na místo jako jeden celek

4 The symbolic blade of evil was transported and installed in one piece

4a

4b

4c

5

Nový objekt expozice

Pevná trvalá schránka objektu historické expozice představuje stavbu s moderní železobetonovou monolitickou konstrukcí stěnového systému uloženou na základových pasech (beton C25/30, výztuž B500 B) se svislými nosnými stěnami v příčném směru. Nosný systém stěn je doplněn v místě výstavního prostoru železobetonovým pilířem, který je důležitý nejen ze statického hlediska, ale je i významným symbolem a kompozičním prvkem. Stěny a pilíř jsou spojeny s železobetonovými základovými pasy a jejich šířka je 200 mm. Vodorovná stropní konstrukce je tvořena železobetonovou deskou tloušťky 250 mm, která je po stranách ztužena atikou. Stropní deska k objektu souseda má tloušťku 160 mm, působí jako konzola vetknutá do stěny pod atikou na straně pavilonu bez podepření na štitové zdi souseda, která se tak propisuje svým povrchem do interiéru vstupní chodby expozice.

Provádění betonových konstrukcí bylo předepsáno normou ČSN EN 13670

Provádění betonových konstrukcí. V této normě jsou uvedeny mimo jiné postupy při dodávání a přejímání dopravovaného betonu, ošetření bednění před ukládáním betonu a jeho zhutňování, ošetřování a ochrana betonu. Uvedená norma obsahuje rovněž přípustné geometrické tolerance betonových konstrukcí a polohy výztuže. Prováděcí organizace se musí řídit požadavky těchto norem. Po odbednění konstrukce je potřeba kontrolovat průběh náběhu pevnosti betonu nedestruktivní metodou, a to zejména v zimním období při nízkých teplotách, kdy hrozí její zastavení.

Konstrukce z pohledového betonu na straně interiéru byly prováděny dle Technických pravidel ČBS 03 a souvisejících norem jako ČSN EN 13670, ČSN EN 206, ČSN P 73 2404 a ČSN EN 1992-1-1; specifikace pohledového betonu dle ÖNORM B 2211 (Beton- und Stahlbetonarbeiten, Wervertragsnorm, část Sichtbeton). Kvalita měla být pohledové třídy PBS, bez hnízd, rovinnost 2 mm / 2m lať. Výplně

5 Ostří hrany zla proťalo dům zvenčí, rozvrátilo společnost, domov, rodinu, vnitřní svět člověka. Ale zároveň bylo silou hodnoty domova a obětí člověka zastaveno. Stůl, který zadržel klín zla, je poctou rodině a matce

5 The blade of evil pierced the house from the outside, laid waste to society, home, family, the internal life of man. Yet it was halted by the forces of home and of the sacrifice of man. The table, which held up the evil wedge, honors the family and Mother

po vzpěrách jsou přiznány a zavíčkované betonovými špunty. Viditelné části ostré hrany jsou bez zkosení, ostré, bylo požadováno ocelové rámové bednění. Přesnosti a tolerance konstrukcí byly definovány dle ČSN 73 0205 Geometrická přesnost ve výstavbě. [2]

Lité betonové podlahy jsou broušené, na závěr voskované. Veškeré instalace jsou vedeny na vnější rubové straně betonové konstrukce v souvrství zateplení. Fasádní souvrství je tepelně izolační s konečným povrchem z klasické tlustovrstvé šlechtěné omítky házené na silně zpevněný adhezivní podklad posílené obvyklé konstrukce omítek na zateplení. Klempiřské prvky pavilonu jsou záměrně minimální, skryté, nerušivé.

Široké okno pavilonu má zrcadlit situaci domu Jana Palacha a diváka, a proto zde nebyly použity viditelné stojky. Bezpečnostní sklo s výkryty je nalepené na konstrukci rámu dveří a tvoří tak s oknem jedolitou reflexní plochu.

Smyslem návrhu bylo dosáhnout toho, aby konstrukční, stavební řešení objektu včetně řešení interiéru a formy obsahu expozice bylo harmonickým celkem výpovědi situace události, mementem, které areál reprezentuje a sděluje i v detailu současným a budoucím generacím.

Realizace

Památník Jana Palacha je rozmanitá jedinečná intenzivní stavba, náročná na atypický detail a jeho provedení. Redukce výrazu na dva prostorové objemy a jeden prvek hrany. Monumentalita symbolu památníku je koncentrována do „mikromonumentu“ – stavby malého měřítka, do které se muselo nezvykle

mnoho vtěsnat a nebyť vidět. To si vyžádalo technologickou kázeň a organizaci, nejen v měřítku hrubé stavby, ale i technické infrastruktury, skrytého mikroměřítka různých datových sítí expozice, které musely být integrovány do připravených pozic již od počátku hrubé stavby.

Napětí mezi rodným domem zhotoveným z tradičních materiálů a pavilonem stálé expozice historie (pevného mementa) posiluje nadčasovost monolitické odolné betonové konstrukce pavilonu s povrchem v interiéru v pohledové kvalitě, vyžadující statikem předepsanou technologickou koordinační kázeň. Při realizaci došlo k odchýlkám rovinnosti konstrukce a bylo nutné pohledové strany stěn vyrovnávat sanační stěrkou typu BRS firmy Quickmix a povrchy celoplošně tmelit jemným cementovým tmelem s přebroušením a finalizací sjednocujícími vosky. Výsledek je uspokojivý. Referenčním objektem pro realizaci stavby byla určena realizace MCA – Bastion U Božích muk v Praze –, kde byly provedeny pohledové betony v požadované kvalitě.

Hlavním symbolickým prvkem Janova domu je ocelová hrana, která byla vyrobena ve dvou částech místní firmou pana Kalčíka a s přesností vložena jako osten do situace domu. Byl to moment protnutí rovin symbolické a konstrukční, který zachytila v dokumentárním filmu i paní Olga Sommerová.

Je také potřeba vyzdvihnout výbornou spolupráci dobrého a obětavého políra a přípraváře s pevnými nervy ze stavební firmy Slivoň a dalších. Děkujeme všem, kdo myšlenku obnovy iniciovali a dále se na realizaci obnovy Janova domu podíleli.

6 Nový pavilon historické expozice: a) pohled z interiéru na vstup do rodného domu hranou zla, b) aktovka, kterou měl u sebe Jan Palach v den svého sebeupálení, c) okna pavilonu mají zrcadlit a reflektovat situaci domu Jana Palacha a diváka

6 New pavilion of historical exhibition: a) view from the interior to the entrance of the birth house through the blade of evil, b) briefcase carried by Jan Palach on the day of his self-immolation, c) the windows are designed to mirror and reflect the interaction of Jan Palach's house and of the visitor

Zdroje:

- [1] O Památníku Jana Palacha ve Všetatech. *Národní muzeum* [online]. Dostupné z: nm.cz
- [2] *Technická zpráva části statiky*. Zpracoval Interstát s.r.o., Dr. Ing. Peleška.

6a

6b

6c

Závěr

Při výstavbě byly použity tradiční místní stavební postupy přizpůsobené nové situaci. Dům komunikuje s návštěvníkem celou svojí stavební substancí, jazykem prostoru vně i uvnitř, významy místa, konstrukcí, technologií, materiálů, povrchů, detailu. Působí na všechny smysly a snaží se navázat dialog, v kterém situace domu ožívá a promlouvá v duchu návštěvníka v nových konotacích a zve k další nové návštěvě v navazujícím dialogu s místem i po jeho odchodu. Má co sdělit ve své úspornosti, kde každá situace promlouvá i v konstrukci,

není minimalisticky němá. Veškeré technologie a postupy při hlubší úvaze nesou jak svůj formální význam technického a funkčního prvku, tak v rovině symbolické nesou hlubší sdělení spolupůsobící při prožívání místa památníku jako komplexního významového celku události vpádu hrany a odchodu Jana Palacha. Neměly by být vnímány jako designový záměr.

Fotografie:

1, 5, 6a, 6c – Ester Havlová,
3, 4 – Miroslav Cikán,
6b – archiv Národního muzea

doc. Ing. arch. Miroslav Cikán
MCA atelier, s. r. o.
cikan@mca-atelier.com

doc. Ing. arch. Pavla Melková, Ph.D.
MCA atelier, s. r. o.
melkova@mca-atelier.com

„Při realizaci monolitického objektu bylo čerpadly uloženo více než 70 m³ betonu C25/30 - XC1 - S4. Beton byl vyroben ze tří frakcí z přírodního těžného kameniva s plynulou křivkou zrnitosti s maximálním zrnem D_{max} 16 mm a s doplněním jemných podílů elektrárenským popílkem pro dosažení optimální stability čerstvého betonu a pohledovosti konstrukce. Tekutá konzistence S4 usnadnila uložení betonu a snížila výskyt povrchových pórů, které jsou u pohledových konstrukcí nežádoucí. Beton byl dodáván bez nadbytečných pracovních přestávek, aby se zajistila kontinuita lití a předcházelo se tak zbytečným vadám.“

Viktor Slezák, ZAPA beton, a. s.

„V rozhodnutí poroty hrála velkou roli ohleduplnost návrhu vůči okolí budoucího památníku. Vnímali jsme, že Všetaty jsou zraněné místo, a nechtěli jsme prohlubovat trauma, kterému byli místní obyvatelé vystaveni nejen v období tzv. normalizace, ale již po únoru 1948, kdy na řadu rodin velmi tvrdě dopadly různé formy represe ze strany komunistického režimu. [...] Památník věrně odpovídá návrhu, který jsme v soutěži vybrali, a z toho mám radost. V přístupu architektů bych chtěl ocenit velký smysl pro místo, práci se specifickým tvarem stavebního prostoru a s tím související geometrií. Zároveň hodnotím pozitivně, že byl návrh doplněn některými konkrétními předměty. Trvale je zde umístěna posmrtná Palachova maska, kterou sňal Olbram Zoubek. Na jeden rok se také podařilo od Nadace Olbrama Zoubka a Evy Kmentové zapůjčit sochu Jan z roku 1969, kterou Olbram Zoubek pro Všetaty původně plánoval. Dále se podařilo získat od Československé církve husitské formou zápůjčky státní vlajku, kterou bylo překryto tělo Jana Palacha po jeho smrti. Vytvořeno bylo také schodiště do zmizelého patra, jež v původním návrhu nefigurovalo. Roli památníku nevnímám jako čistě architektonickou, důležitá je i její memoriální a edukativní složka. Významnou součástí je také expozice, kde se návštěvník dozví řadu informací a pochopí dobový kontext.“

historik Petr Blažek
autor historické expozice a místopředseda soutěžní poroty, která návrh MCA atelieru vybrala
(z rozhovoru pro časopis ERA21, #02 2020)